

TÓTH-BENCZE TAMÁS

WESSELÉNYI MIKLÓS ÚSZÁSAI A BALATONBAN

1992. augusztus 15-én a balatonfüredi kikötő (hajóállomás) melletti parkban Balatonfüred Város Önkormányzata és a Magyar Úszósövetség emlékjelet állíttatott báró Wesselényi Miklós tiszteletére. A márványtábla felirata szerint: „Wesselényi Miklós /1796 – 1850/ emlékére, aki a hagyomány szerint elsőként úszta át a Balatont Tihany – Balatonfüred között 1836-ban.”

2015 őszén a balatonfüredi önkormányzat részéről megkerestek: részletes információt kérnek arról, hogy Wesselényi Miklós pontosan mikor, hol kezdte meg az öbölátúszást, továbbá: hol ért partot, stb. A kért adatok összegyűjtése során jöttem rá arra, hogy ehhez bizony jobban utána kell nézni a történeteknek. Többek között azért is, mert ezzel kapcsolatban egymásnak ellentmondó információk kerültek elő. Ennek összefoglalását olvashatják az alábbiakban.

Wesselényi nevezetes balatoni úszásának bőséges irodalma van. Van, aki 1835-re datálja, a többség 1836-ot ír, de olyan is akad, aki szerint csak 1837-ben történt meg.

Tar Ferenc 1988-ban megjelent, „Balatoni fürdő-kultúra” című írásában, a 3. oldalon az alábbiakat írta: „Vakmerő cselekedetnek számított, amikor Wesselényi Miklós 1835-ben Tihany és Balatonfüred között átúszta a Balatont.”

Lipták Gábor: „Ezüsthíd” című kötetében a 381. oldalon a következőt tette közzé ezzel kapcsolatban: „... A negyvennyolcas eseményeket előkészítő reformkor társadalmi életének nagy eseménye volt a füredi Anna-bál. Tudjuk, hogy 1836 nyarán Wesselényi Miklós, a kiváló hazafi Tihany és Füred között úszta át először a Balatont. A kamarilla besúgóinak egyike 1837-ben jelenti Meldungjában [jelentésében], hogy az üvegházban összegyűltek Deák, Eötvös, Klauzál és mások. ...” Magáról a történetről Lipták a fent említett kötet „Ezüsthíd Füreden” című elbeszélésében részletesen is beszámol (48–53. oldal), azonban ezt az egyébként nagyon olvasmányos leírást óvakodnék hiteles beszámolóként kezelni, mert több tévedés mellett az 1838-as pesti nagy árvizet 1836 tavaszára datálta, feltehetően azért, hogy jobban illeszkedjen a sztorihoz.

Bodrossy Leó „A Balaton regénye” c. munkájában a 481. oldalon az alábbiakban számolt be erről: „Wesselényi Miklós báró ... július 23-án érkezett Füredre, ahol ebben az időben a fürdőhelyen nyaralt Deák Ferenc is, ki a perben¹, védője volt, s ezt a

napot a per előkészületeinek tárgyalására fordították. Másnap, július 24-én Wesselényi olyan tette szánta el magát, amire az egész ország felfigyelt, elsőként átúszta a tavat Balatonfüred és Tihany között, ami légvonalban mintegy 4 kilométernek felel meg.” Bodrossy az Athenaeum tudósítására hivatkozott forrásként, de valószínűbb azonban, hogy Bodrossy Zákonyi Ferenc „Balatonfüred” c. monográfiájának 761. és 762. oldaláról másolhatta ki az esemény leírását. (Részletesen: lásd alább.) Bodrossy a továbbiakban írt az 1836. július 26-án megtartott Anna-bálról, amelyen Deákkal együtt Wesselényi is részt vett. Ezt követően beszámolt arról, hogy két estén a füredi partok előtt forgolódo komphajón vacsoráztak, és Deákkal különböző tréfás csínytevésekkel mulatták az időt. Végül Bodrossy Wesselényi füredi kalandjairól szóló leírását a következőkkel fejezte be: „Babay József füredi káplán korabeli visszaemlékezéseiben arról is beszámolt, hogy Wesselényi Miklós Balaton átúszása merész tettét követően kardpárbajba keveredett egy osztrák tiszttel, akit a párbaj után lepedőben vittek el.” (Erről a későbbiekben még bővebben.)

De az is elképzelhető, hogy Bodrossy Antalffy Gyula „A reformkor Balatonja” című könyvéből vehette át az alábbi szövegrészletet: „Wesselényi önerejéből a magyar tenger ölébe dőlt, s csakhamar egy mérföldnyi úszás után, nagyszámú népség bámulatára.” Antalffy szerint a közlés a folyóirat [Athenaeum] 1837. évi májusi számában jelent meg. Ő a következőképpen idézi könyvében, az 55–56. oldalon, a korabeli tudósítót: „Így történt ez múlt nyáron báró Wesselényi Miklóssal, ki önerejétől és a tündérszépségű tájaktól meghívatva, kilépe a szűkkörű szobából, a szabad tenger ölébe dőlt, s csaknem egy mérföldnyi úszást tőn nagy számú népség bámulatára.”

Zákonyi Ferenc a kérdéses idézetet így közölte: „Wesselényi önerejéből és a tündéri szépségű tájaktól meghívatva, kilépe szűkkörű szobából, a szabad tenger ölébe dőlt, s csaknem egy mérföldnyi úszást tőn nagy számú népség bámulatára.” (Zákonyi Ferenc változatára később még visszatérek.)

A többek által is – kisebb-nagyobb eltéréssel – idézett szövegrészlet az Athenaeum 1937. évi 42., május 24-i számának 332. oldalán található. A szóban forgó mondat a Katona Antal által írt „A Balaton” című cikk része, az ismertető teljes egészében a 329 – 332. oldalon olvasható. Érdeemes egy kissé

többet is idézni az eredeti szövegből, mert igen érdekes leírást ad a korabeli fürdőről.

„Nagy szerepet játszik a’ Balaton, mint igen kedvelt fürdőhely, ’s méltán is kedvelik azt, mert pompás kilátása, mérséklete, ’s alább megnevezendő alkatrészei, nem lehet, hogy fölöttebb jótékonyul ne hassanak az emberi testre, hacsak különös testalkati hibák nem ellenzik a’ fürdés’ használatát. Balaton-Füredtől délnyugatra, magában a’ tóban vannak hideg fürdőszobák építve fából, ’s a’ parttal palló által egybekötvé. 1822-ben Dr. Oesterreicher állíttatá föl a’ 6 elsőt, mellyhez később még három épült; 1836-ban ismét 3, ekképen mostani számok 12-re megyen. Mindenik fürdőszoba el van különözve egymástól, délre pedig szabad nyílású, ’s szabad kilátást enged, melly Tihany félsziget’ regényes szépségével kínálkozik, a’ minek mind a’ betegre, mind az egészségesre ható befolyása tagadhatlan <értsd: tagadhatatlan>. Kiben szellemi és testi erő van, annak el kell itt bájoltatnia és ragadtatnia. **Így történt múlt nyáron báró Wesselényi Miklóssal, ki önerejétől ’s a’ tündérszépségű tájaktól meghívatva, kilépe a’ szűkkörű szobából, a’ szabad tenger’ ölébe dőlt, ’s csaknem egy mérföldi úszást tón nagyszámú népség’ bámultára.** A’ fürdőszobát a’ tóba eresztett 10 láb széles es ugyanannyi hosszú falkosár teszi, mellybe kényelmes lépcsők vezetnek. Az 1. es 6. számú fürdő 2 lábbal hosszabb. Az említett 12 fürdőhelyen kívül épült meg nemrég egy teres közönséges fürdő, mellybe azon vendégek is beléphetnek, kik magányos fürdőre váltottak jegyet. Egy egy fürdő’ ára 14 kr. pengőben, a’ közönséges fürdőé pedig 6 pengő kr.”

Eötvös Károly „Utazás a Balaton körül” című munkájában így számolt be erről: „Átússza a Balatont is, s két szemtanú beszélte nekem, aki látta, hogy egyszer úri barátainak tréfájára úszás közben meg is borotválkozott a Balatonon. Mennyi képzelet röpködi körül a nemzeti hős ünnepi alakját. Aki még a víznek is úgy tud parancsolni. Magyar ember nem igen adta fejét arra, hogy úszni tanuljon. Halnak, békának, csiborbogárnak való mesterség az. Jézus tudott menni a vizek hátán, ha ki nem kerülhetett, de neki nem volt se paripája, aki lángot fúj; se négylovas hintaja, aki Zsibóról három nap, három éjjel Füredre rukkan. Wesselényinek pedig mindene van, s nemcsak menni, de borotválkozni is tud a vizek hátán, amit pedig még Jézus se tudott megcselekedni.”

Eötvös Károly írásához kapcsolódva, érdekességképpen felhívom a figyelmet arra, hogy a Budapesti Hírlap 1891. május 3-i (121.) számában, a 7. oldalon szintén írt Wesselényi Miklós balatoni úszá-

sáról. Ebben szerző megjelölése nélkül, a „Kolozsvár” c. lapból átvettként idézték Jászai Marinak apjával kapcsolatos emlékeit: „... Édes atyja ács volt Balaton-Füreden, s éppen egy kis fürdőkunyhó körül foglalatoskodott, midőn hirtelen reáborult a lengő építmény; Jászai Mari atyja félreugrott ugyan, de jobbkezének két ujját a felborult kunyhó mégis oda-szorította. Wesselényi Miklós br. éppen a Balatonban fürdött, midőn a baleset megtörtént. A nagy Wesselényi néha két-három óra hosszat is töltött a Balaton vizében, hol úszva, hol pihenve a felszínen, s azt is megtette nem egyszer, hogy a vízben lábolva borotválkozott. Alig vette észre a szegény ács esetét, rögtön a parthoz úszott, kiugrott a vízből, hatalmas vállait nekifeszítette a kunyhónak es fölemelte azt. A szegény ács meg volt mentve a nyomorékságtól, amely kétségkívül sújtotta volna, ha ily gyorsan nem kap segílyt. Wesselényi gondosan megvizsgálta a sérült ujjakat és konstataálta, hogy csonttörés nem történt. Aztán saját házi gyógytárarából (a milyent rendszeren tartani szokott) az inasával tépést és orvosszert hozatott, s bekötözte az ács kezét. <<Ne féljen – mondá végül, nem lesz semmi baja. Holnap jöjjön el hozzám. Meg egyszer-kétszer bekötözöm a kezét, és meg lesz gyógyulva.>> – Megtörtént. És azután a szegény ács, ki nagyon vallásos ember, mindennap imájába foglalta a nagy Wesselényit, akinek munkakereső kezét es így egész későbbi egzisztenciáját köszönhette. Az apám, így végzé elbeszélését ...” – így a cikk, majd továbbiakban még idézett színésznőtől.

Nem tudom, hogy ebben a történetben mennyi lehet a valóság, és mennyi az utólag hozzá költött, de feltűnő hasonlóságot mutat az Eötvös Károly által megírt történettel. Az igaz, hogy Jászai apja ács, és nagyon vallásos ember volt, mint azt a színész nő az emlékirataiban is lejegyezte, de apja balesetét még csak nem is említi, aki ekkoriban 22 éves lehetett. Felhívom még a figyelmet arra, hogy Jászai visszaemlékezéseiben sok a költői túlzás. Az ezekben szereplő színháztörténeti, és a gyermekkorára vonatkozó adatokat is nagy óvatossággal kell kezelni.

A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiben 2012-ben Schleicher Vera az alábbiakat írta ezzel kapcsolatban a „Kéjpart, lidósítás és velencei est a Magyar Tengeren. Minták és hatások a balatoni fürdőkultúra fejlődésében” című tanulmányában: „Az infrastruktúra mellett kimutatható a külföldi fürdőhelyek közvetlen hatása egyes szórakozási (<<vigalmi>>) eseményekben, illetve a 19. század végétől felértékelődő testedzés területén. A <<für-

dőzés>> mellé egyenrangú időöltésnéként felsorakozó úszás népszerűsítése érdekében a nagyobb fürdőhelyek úszómestert alkalmaztak, akik rendszeres edzéseket tartottak a standokon. A füredi öbölben kilométereket úszó Wesselényi 1836-ban még megbotráncoltatta a gyógyfürdő köznemesi közönségét, amely – legalábbis John Paget megfigyelése szerint általában is a <<tajtékipát>> részesítette előnyben a testgyakorlással szemben. Majd fél évszázaddal később azonban Szekrényessy Kálmán dsidáskapitányt, aki öt óra ötvenkét perc alatt tette meg úszva a Siófok – Almádi távolságot, már hősként ünnepelte a nyaralósereg. A lehetetlennek tűnő vállalkozáshoz az erőt és a mintát Szekrényessy számára egy angol pályatárs, a Csatornát 1875-ben átúszó Webb kapitány adta. Az úszással párhuzamosan terjednek egyéb sportolási formák, mindenekelőtt a tenisz és a vitorlázás, mindkettő szintén angol mintára. Az utóbbi esetében azonban nemcsak a minta volt külföldi, hanem a minta közvetítői is. Az angol és holland matrózok jelen voltak a Balatonon az első főúri hajókon, de később a Kisfaludy gőzösnön is. Az elsőként számon tartott balatoni vitorlázó, Andlay <sic!> Gosling angol főkonzul volt, magyar arisztokrata követői pedig továbbra is előszeretettel alkalmaztak a jachtokon külföldi matrózokat, köztük gyakorta dalmát tengerészeket.”

Wesselényi 1835. augusztusi füredi látogatásával kapcsolatban Zákonyi Ferenc, Siklóssy László: „A magyar sport ezer éve” munkájára hivatkozva, azt írta, hogy a báró 1835. augusztus 14-én délután Veszprémből érkezett Füredre, majd idéz Wesselényi naplójából is (Zákonyi Ferenc „Balatonfüred” c. monográfiája, 761. oldal): „A nagy melegben s a sok por után felséges érzés volt a Balaton vizében úszkálni ... Hajóval Tihanyba, ott jó sokat járkáltam. Visszajövet újra sokat úsztam.” Itt Zákonyi Ferenc külön ki is hangsúlyozza, hogy Wesselényi Tihanyba hajóval vitette át magát. A másnapi napra (augusztus 15.) vonatkozóan szintén idéz Wesselényi naplójából: „Három óráig úsztam, de és du. viszont egy órát. Estve felé elindultam, de Tihanynál a Révhez érve [talán a déli, a somogyi partra akart átkelni hajóval, nem hinném, hogy át akart úszni Szántódra] oly nagy szél eredt, hogy a hajósok nem vittek keresztül, s a parton kellett háltni. A hullámok csapkodási, s a szép nyári éj, s a szél zúgása, s a hold ünnepélyes csendje, képe volt a balsors által ostromolt és belsejében nyugodt kebelnek ...”. Sajnos Zákonyi Ferenc erre vonatkozóan a könyvében nem adta meg a forrást, és a Zákonyi-hagyatéknak a Helytörténeti Gyűjteményben található anyagában sem ta-

láltam erre vonatkozóan semmilyen feljegyzést. Valószínűnek tartom, hogy Zákonyi Ferenc a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található mikrofilm-másolatból idézhetett – helyenként „igazítva” az eredeti szövegen.

Azt, hogy 1835. augusztus közepén Wesselényi Miklós Füreden járt, a tihanyi apátság füredi fürdőtelepi vendégfogadója által augusztus 15-én kiállított számla is bizonyítja, amely szerint előző nap itt szállt meg. Megjegyzem, Wesselényi (orvosi okokra hivatkozva) nádori menlevéllel 1835 nyarán a Pozsony melletti Vaskúton tartózkodott. 1835. augusztus közepén feltehetően szintén egy ilyen menlevéllel érkezett – csak erre a két napra – a báró Füredre.

Zákonyi Ferenc a következőkben áttért az 1836-os esztendőre, az alábbi közölve: azt ő is elismeri, bár szó szerint egyszer sem írták le, hogy Wesselényi Tihany és Füred (vagy akár fordítva) között átúszta volna a Balatont, továbbá, hogy a pontos napot nem lehetett megállapítani. Majd szintén Wesselényi naplójára hivatkozva megállapítja, hogy a báró 1836. július 24-én, 25-én, 26-án úszott a Balatonban. Mintegy mellékesen azt is megemlítve, hogy 23-án érkezett meg Füredre. Végül közölte, hogy ő (mármint Zákonyi Ferenc) a fenti dátumok közül 24-ét választotta ki, mint a Tihany és Füred közötti első átúszás dátumát. Zákonyi befejezésül még hozzátette, hogy: „Amikor perbe fogták, és háromévi fogságra ítélték, már súlyos beteg volt”. Valószínűleg ezzel arra akart utalni, hogy szerinte 1836 után miért nem kerülhetett sor a kérdéses átúszásra.

Az eltérő adatok összevetése után azon kezdtem gondolkodni, vajon maga Wesselényi nem örökölhette-e meg ezt a – ne feledkezzünk meg róla, ekkor már 40 éves volt – komolynak számító sportteljesítményt. A Zákonyi Ferenc által idézett 1835-ös naplórészletek amúgy is felkeltették az érdeklődésemet, úgy véltem, érdemes a naplóban tovább keresni. Sejtésem helyesnek bizonyult, Wesselényi báró részletes naplófeljegyzéseket vezetett életéről, amelyek között az 1835-ös, az 1836-os és az 1837-es úzásairól is beszámolt. Csak éppen nem egészen úgy, ahogy azt a hagyomány számon tartja.

Az alábbiakban olvasható a történetnek minden bizonnyal a leghitelesebbnek tekinthető változata.

Az 1835-ös évre vonatkozó részleteket a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található mikrofilm-másolatból² vettem, az olvashatatlan szövegrészeket kipontoztam, és jeleztem is.

1835. augusztus 13.: Csöt.[Csütörtök] [Pozsonyban]
 „... A Kis Nettinél reggeliztem. Délben el Paraszt Postával. Győrben vacs[ora].”

14.: Péntek

„Péterd [Bakonypéterd] felé, hajnalban Csesz-
neken felmentem a szép régi vár omladékaihoz. A
Bakony vidék gyönyörű. Veszprémben ebédeltem.
D. u. [délután] Füredre. A nagy meleg és a sok por
után felséges érzés volt a Balaton gyönyörű vízé-
ben úszkálni. Hajóval Tihanyba, ott jó sokat járkál-
tam. Visza<sic!> jövet újra sokat úsztam. Estve jól
beettem fogassal. A füredi víz egész kellemetes
illatú [illatú, esetleg: ízű]. Kevés vas van benne, 's
azért nem is hevít. A fürdő vendégek már majd
mind elmentek. Nehány Magyar Színész még itt
tengődnek. Bár a múlt álmatlan éjj, mai járás 's
még több úzás úgy elfáraszt vala. Az csak álom
lehettségi gondom, de az ördög lovagla bizakodá-
som felöltött kettős hártýamban, de a legjobb mejj
vas is megszakadhat, 's ezen gonosz hártýák – átok
csalfa készítőjökre! – elszakadtak, 's én 3–4 napig
gonosz rettegések között leendek. Vajha azzal be-
érhetném!”

15.: Szombat

„Három óráig úsztam Dél előtt, 's d. u. viszont
egy órát. Estve felé elindultam, de Tihanynál a Rév-
hez érve oly nagy szél eredt, hogy a hajósok nem vit-
tek keresztül, 's a parton kellett hálni. A hullámok
csapkodási, 's a szép nyári éj, a szél zúgása, hold
ünnepélyes csendje, képe volt a balsors által ost-
romlott, de belsejében nyugodt kebelnek.”

16.: Vas.[árnap]

„Szemesen lovakat változtattam [váltottam], on-
nan Szőlös Györökön keresztül Lengyel Tótiba.
Fechtig nem nem volt otthon ...”

17.: Hétfő

Szemesen változtattam lovakat. Siófokon postát
vettem, 's korán Tamassyba [Tamási] értem. Az erdő
Mester (Lutter) csak késő estve jött haza, az alatt a
Vadas kertben járkáltam.” A következő néhány
napban Wesselényi itt vadászgatott.

22.: Szombat

„Búcsút vettem szíves gazdámtól, a becsületes
Luttertól, 's szép leánytól, 's útnak indultam. Ozo-
rán intéztem a lovakat, a régi nagy féléken kívüül van
12 Yorkshiri igen derék kantza, kár hogy ezeket egy
félvérű ménnel hágatják. Kenesén még egyszer
fördtem és úsztam a Balatonban. Késő érvén Zirc-
re egy pár órát aludtam.”

23.: Vas.[árnap]

„Cseszneken bajom volt új szekerem tengelyével,
melyet elfelejtván jágerem tegnap megkenetni, meg-
hibázott 's a kerék magakadt. Nagy bajjal megiga-
zítván Péterdre mentem ebédre 's éjjel nagy híves
[hüvös] szélbe Pozsonyba érkeztem.”

Kardos Samu 1905-ben megjelent, Wesselényiről
szóló kétkötetes munkájában olvasható, hogy Wes-
selényi 1836 júliusában visszatért másfél-két hóna-
pos észak-olaszországi és ausztriai útjáról. Kardos
Samu nem teljes egészében idézi Wesselényi napló-
ját, ezért az általa közölteket kiegészítettem a Wes-
selényi-naplóban talált szövegrészekkel. Ugyanis
Kardos – véleményem szerint minden biztonnyal sa-
ját korának erkölcsi elvárásait szem előtt tartva –
Wesselényi naplójának kényesebb részleteit egysze-
rűen kihagyta.

1836. július 22.: Pént.[tek]

„Esőben indultam, darabig Kollonicsal mentem.
... Hálni Körmöndre [Körmend] jöttem. Egész nap
híves és egész éjjel eső. Ikervár felé volt szándékom
menni. Ezen kerület egy napommal többet vett volna
el, így elhatároztam, h.[ogy] a Batthányiné<sic!>
számára Kázi Györgyné által a kezembe adott leve-
let innen elküldjem, 's én egyenesen Kehidára men-
jek, annyival inkább, mivel Körmenden azt válaszol-
ták, h.[ogy] Batthányiék nincsenek Ikervárt. Azon
gondolat, h.[ogy] így már holnap fogom Ferkómat
láttni, repeső örömmel töltött el.

Július 23.: Szombat [Emlékeztetőül: Zákonyi Ferenc
szerint Wesselényi Miklós ezen a napon érkezett
meg Balatonfüredre!]

„Az első postán – Körmöndön – nem lévén be-
csületes szekér, [Zala]Egerszegig mentem a
körmöndi lovakkal és szekérral. Itt a posta mester –
Tanáski Ferentz – 's egy cath.[katolikus] pap – Bo-
ros – képemről reám ösmertek, nagy tiszteletet mu-
tattak, 's a posta mesternek könnyek gördültek a
szeméből. Jó szekeren 's jó két kis lóval haladtam
Kehida felé; a két stácziónyi távolságot 3 óránál ke-
vesebb alatt tettem meg. Ez meglehetősen gyorsan
volt, még is nagyon lassú és hosszú menetelnek lát-
tam. A Kehida feletti erdőre reá ösmerve, mint ked-
velt ösmerősömet idvezeltem, midőn a csendes la-
kást megláttam, udvarára behajtottam, barátom
karjai közé siettem 's vele együtt békés hajlékában
megtelepedtem, a haza érkezés rég nélkülözött örö-
meit éreztem.”

Július 24.: „Vas.[árnap]

„A kedves Ferkóm, 's tisztelt derék bátyja [Deák
Antal] társaságában kellemesen telék el napom. F.
még tegnap elolvasta [itt értsd: felolvasta] követi je-
lentését; egészen hozzá illő. A megye nyomtatását
rendelte 's nyomtatják is, de én közre jöhetését, míg
m.eg n.em történik, bajosan tudom hinni. Mai na-
pom kellemét nagyon zavarta, hogy hosszasan
<sic!> kerestem itt hagyott kocsi ládájimnak kul-
csait, 's még pedig híjába kerestem. Egész utamban

azon egyhelyt tartottam, nem rég máshová akartam tenni, 's hihetősön ekkor künn és elmaradt.”

Július 25.: Hétfő.

„D. F.-vel sógorához, Nedeczky Lajoshoz Edericsre mentünk háltni. Az út szép vidéken megy, 's azon tető, honnan a Balatonra nyílik a látás, igen szép pont.”

Július 26.: Kedd.

„Szíves gazdánk 's szép gazdasszonyunk marasztalásukra az esős 's híves délelőttöt Edericsen töltők 's csak ebéd után indultunk Füredre. Csak Szigligetig mentünk a Balaton partján. Ezen váromladék szép, de csak erdő lepte oldala felől. Távolabb a szőlő övezte Badacsony emelkedik a Balaton tükre-ből, 's alján a Sárkányzug látszik. Szigligettől a Balaton elrejtve marad, de szép 's termékeny vidéken megy az út, míg egy menedékes dombra jutván újra feltűnik a néma Balaton tág medre. Mellette haladtunk egész Füredig. Sem sajkák, sem hajók nem elevenítik, nem ringanak rajta árbócok, sem vitorlák nem fejezlenek szőke hullámi közt; az evezők csapási, 's a hajósok éneki nem hangzanak partjain, 's csend, pusztá csend lebeg körülte s felette. Ezen szalai [zalai] oldala, 's partjai a Balatonnak valóban szépek: szőlő koszorús 's erdő borította hegyek 's dombok, melyek részint külön válva emelkednek s váromladékokat hordanak szürke fejkön, nagyon szép 's sok alakú képpé teszik az egészet. De a túl látszó somogyi homokos part 's lapály annál kedvetlenebb látvány. – Egész úton köpenyegbe takaródzva ültünk. Füred helységében, mely a Fördőhöz egy óra negyedre van, már hallottuk, hogy künn a Kútnál egy szobát sem lehet kapni, a mai Ballra [Annabál] egybe csödült vendégek már mindent elfoglalván; rendelést hagytunk, hogy a helyiségben készítsenek szállást számunkra; de erre nem leve szükségünk: be érven a Fördőhöz, körülünk csödültek barátaink, ösmerőseink, 's tíz szállás is ajánlva lón. Horváth Viliét értük legelőbb, 's ebbe telepedtünk. Oly szíves kijelélést 's valódi tiszteletet, milyennel minket fogada Füred; – hiszem, hogy az ország minden zászlóssai együtt véve sem nyernének. – Az Anna Ball nagyon tölt [valószínűleg: teltházás] 's valóban szép volt. A társaság – mint mondani szokták – nagyon vegyített, de épen azért kevésbé feszes. – Különben a felső osztály itt is külön légkörében szeret élni, 's ezen különválás sok ízetlenséget szül. Az új cancellár nője 's leánya, Zichy Edmundné, Hadikék, Loprestiek, a Pejachevich leányok teszik itt a választottak fénykörét; ezekhez ragadó fél és fertály olygarchia aspiransok itt is vannak, mint Horváthék, Czynderiek, Szegediek. etc.[stb.] Pálffiné

szíves volt irántam 's ötet követve az egész csorda. Inkey Sándorné legszebb, 's igen kellemes asszonyka.”

Július 27.: Szerda.

„Délelőtt, délután egy-egy pár órát a Balaton friss 's frissítő hullámi közt tölték. A Vidékről 's Pestről sok ifjúság gyűlt ide; jó érzésű 's a pesti ijesztés által még meg nem rémisztett: ezek fáklyás muzsikával készültek minket m.[eg]tisztelni. A jó ügy 's elvek ilyenén, 's éppen a mostani időpontban történő megtisztelése 's irántoki hódolátnak vallomása magában jó 's hasznos erkölcsi hatású lehetne; de tudván, hogy a Pesten nekem csinált fáklyás muzsika is minő lármát csinált, mennyire ijesztett néme-lyeket 's mennyire bosszantott másokat, jobbnak véltük, – főként szegény Lovassyékra nézve, – hogy ezúttal ez múljék el. Megvetettük D. F.-vel minden mesterségünket, hogy a fiúkat lebeszéljük, semmi sem fogott rajtok; végre azt mondtam, hogy ha kéresemnek nem engednek, elhagyom Füredet; így még is elmaradt a zajos megtisztelés, 's csak muzsika s fáklya nélkül jött estve az egész csoport idvezlésemre. – Ma Horváthéknál vala táncz mulat-ság; ki engem is meghívtak, de látszott, minő aggodalmat 's gyötrelmet okozott jelenlétem szolgál-lelköknek: szerettek volna töllem a lehetőségig távol vonulni, 's ezt tenni mégsem merték. Horváth Nina épen <sic!> nem osztozott atyja érzésében, 's nagy szívességgel jelelt ki. Ezt Fürednek majd minden asszonyiról, 's leányiról mondhatom, – kivált a korosokról. Saját sorsom az, hogy többnyire a véneknek tetszik; de ha a vének oly lelkesek, mint itt Borbélyné, úgy nincs mit panaszkodni. A Horváthék báljában Horváth Nina, 's a Ráday Nina kissebbik <sic!> leánya igen szépen tánczoltak magyart. Mondtam Nádasdynénak, hogy midőn tánczolt így (fájdalom 1815-ben), vagy valóban szebb volt, 's jobban tánczolt leányánál, vagy – a mi hihetősebb – az én szemem szebbet látott. A fődő készülétemet a Balaton fődő egyik kamarájába felállítottam; so-kan, 's asszonyok is használják; kivált savanyú vízzel igen kellemes. – Mint tengeren kikoplalt matrózt, oly inger készete fődésre. ...[olvashatatlan] pg.[pedig?] valóban nagyon selejtések, comisok, hoszas<sic!> és terhes magam türtőztetvén minden gyümölcseivel együtt végét ére, de az eddigi biztos nyugalom helyett megint több napokig tartó aggodalom a legkisebb rossz, mi előttem áll.³ – Ezen aggodáson kívül még egy pár igen kellemes napom telék, melynek – mondhatom – jó részét úszva 's fődőve töltöttem. Mind két nap [valószínűleg 26 és 27-én] hajón vacsoráltunk, a legszebb holdvilágnál

evezvén a Balaton ezüst hullámi közt; másodnap az asszonyi társaság is eljött hívásunkra. A tihanyi kompot hozattuk el evégre, 's ez elég tágas volt, hogy rajta mintegy 30-an kényelmesen ehettünk; a füredi egyetlen egy hajóról tűzi játékokat bocsáttatunk fel, 's ezen volt az egyik hangászkar, a másik pedig a parton. Miután az asszonyokat partra tettük, vissza mentünk hajónkra 's be a Balatonba 's a vígan üritett pezsgő palaczkokat rendre röpitők a vízbe. Deák írt cédulákat, melyeket beléje folytattunk [az üvegekbe dugták a cédulákat]; a gyanú s félelem fekete sergének [serege] valami híve még törni fogja fejét értelmökön. Mind a két nap ...[olvashatatlan] áldoztam a Kaland-Venus veszélyes oltárán. Bíz-tam, mert itt minden héten orvosi vizsgálat van, és bíz-tam az átkozott csalfa védlapokban. Kettővel is ellátván magamat, de ezek az átkozottak újra és mindig megcsalnak. Szombaton a háznál tanáltam [találtam] jó és ...[olvashatatlan szövegrész], és jól ki is használtam, de már vasárnap aggodalmimat bizonyos csípés [itt: kiütés] 's sajtás öregbítette. S mind az, ami csak nem a számba repülő jó falat 's meg más – hihetősön – elkapható, igen Lizák falatok boszantásnak<sic!>, de hozzájuk nyúlnom már nem vala szabad.

Augusztus hideg széllel és komoran kezdődék; reám nézve még komorabb, kérésemre a Dr.⁴ az előttem kérdéses személyeket vizsgálatra parancsolta. Az egyik odébb állott, tehát hihetősön ...[olvashatatlan], egy másik valóban beteg. ...

Vasárnap Füredről néhány falusi leányok jöttek a Kúthoz, közölik az egyik – Somogyi Juli – valóba szép. Gyűrűket vettem nekik, enyelegtem velök, és jobban mulattam ...[olvashatatlan] mintha ... [olvashatatlan] és tisztes társalkodásokban mint ... [olvashatatlan] cikornyás tagjaival. Másnap is eljöttek. Hazakísértem 's néhány csókot is kaptam a szép Julitól. ... Ez utolsó napokban már igen kevesen maradának itt. Az Anna Ball után szét szoktak a fürdő vendégek oszlani.”

1-jén Deák Ferenc és Csány László, és mások mellett Wesselényi is aláírta a fürdői panaszkönyv bejegyzését (14. oldal), amelyben a fürdőház előtt levő boltok kialakításával kapcsolatosan írták le véleményüket. Ezen a napon Wesselényi még feljegyezte naplójában, hogy Deák másnap utazik, majd így írt: „Az Ő elmenetelét még megvárom, de az után sietek Pesten magamat mentől előbb orvos kezébe adandó.”

Augusztus 3-án – miután Wesselényi Miklós előző nap búcsút vett az ő kedves Ferkójától, ahogy Deákot bizalmasan nevezni szokta – az 1836-os fü-

redi tartózkodására vonatkozó bejegyzések az alábbi mondattal zárultak: „Fejérvárra forsponttal, onnan postán el Pestre.”

Széchenyi István naplójának 1837. július 14-i bejegyzése szerint Wesselényi ismét Füredre készült: „Wesselényi Füredre, hol Deák, Madarász, és a társaik várják. Nála teoretikusabb bolondot már elképzelni se lehetne. Ez a szenvedélye, hogy <<bezárassék>>; s a legszebb, hogy a <<jó ember>> nem is sejtí, mit művel!”. Wesselényi – valószínűleg szintén egy oltalomlevél birtokában – július második felében többször is megfordult Füreden. Az apátság füredi vendégfogadójában július 27-én állítottak ki számlát a nevére. Továbbá: a fürdői panaszkönyv 53. oldalán, a július 28-i bejegyzésénél az ő aláírása is szerepel. A bejegyzés szövege: „Az 50-ik lapon, a' múlt évben [1836 július – Wesselényi aláírása ennél is ott szerepel, az 51. lapon] költ indítvány és kérés – fájdalom – még nem létesítvén, az ezennel teljes bizodalommal újítatik, mégpedig oly móddal, hogy egy elég tágas és jó móddal elrendelt úszó oskola készíttessék, a' pestinek, vagy pozsonyinak mintájára, mely ha azoknál kisebb leendő is, de ugró hellyel, grádicsokkal [lépcsők], 's öltöző kamarákkal el legyen látva; – és hogy a fürdő időre egy ügyes és értelmes úszó mester legyen megfogadva, ki illő fizetés mellett tanítson.”

Wesselényi 1837. évi feljegyzései⁵ között az alábbi olvasható ekkori füredi tartózkodásáról: 13.: Csöt[csütörtök].

„3-kor költem fel, de Inkey későn jövé, csak 5-kor indultunk, Bujanovics Pali volt a' harmadik. Kellemes út, de [Vár]Palotán nagy eső ért, az alatt ebédeltünk. Estve 8-kor értünk Füredre. Döry Imre. Kevés ösmerős. Anton a gyorskocsival csak 11-kor.”

14.: Pént[ek]

„Dél előtt, dél után úsztam.”

15.: Szomb[at]

„Lovaim megérkeztek. Úsztam. D. u. [délután] Csapodyval Tamásyba. Hajón Siófokig, onnan Postán [postakocsin] Ádándra, ott csak keveset [tartózkodtak] éjjélkor [érkeztek] Tamásyba. [Tamásiban Wesselényi barátaival vadászással töltötte az időt, 18-án éjjel szálltak újra hajóra Füred felé.]

19-ik Szer[da]

„4-kor Füred[re értek]. Alvás. Deák Ferencz. [Valószínűleg ekkor találkozott Deákkal.] Úzás. D. u. lovaglás. Theatry [színház?] eső. A tervbe vett hajókázás elmaradt. A terembe társasági vacsora, táncz. Éjjél után feküdt[em] le. Éjjél gyomrommal kínlódtam.”

20.: Csöt[csütörtök]

R[eggel]. lovaglás. Később úszás. D. u. és estve rútt idő, eső. Deák átadott K[ossuth Lajos?, esetleg: Kölcsey Ferenc?]. részére 1800 Ft-ot.”

21.: Pént[ek]

„Késő felkelés. Eső.” [Wesselényi a nap további részében levelek írásával töltötte az időt.]

22.: Szomb[at]

„Egész nap eső fellegek. D. u. lovaglás.”

23.: Vas[árnap]

„Orv. vét. Lovaglás. Fisch.” [talán: halászat?]

24.: Hét[fő]

„Szép idő. Úszás. D. u. lóval Tihany[ba]”

25.: Kedd

„5-kor Tihanyba fogolyra Vízkeletyvel és Bónissal. Lőtt[em] 4 foglyot pisztollyal. Eső. Bley. – D. u. mind Ferkóval. Theatr.” [színház?]

26.: Szer[da]

„Éjjel is esett, reggel megszűnt. Nagy szél. Ferkó el. [Deák elutazott.] – Éjjel nevetséges tévedés. Tűzi játék. Hugonnainéval fogás [talán: fogadás, azaz estély?]. Bethlennénál Reunion, unalmas.”

27.: Csöt[csütörtök]

„Szép idő. Lovaglás. Úszás. D. u. Lovaglás Tihany[ba]. – Vízkel[etyvel] és Gotha veszekedés. Fisch – Ball” [Anna-bál?]

28.: Pént[ek]

„r[eggel]. Lov[aglás] Nosztori Völgybe. Úszás. D. u. Pisztolyok. Úszás. Búcsúzás.”

29.: Szomb[at]

Szép idő. 8-kor el, lóval Tihanyig. [Minden biztonnyal a komppal átkelt a déli partra.] Szekérrel Horváth Vili[vel] és Csapodyval Ádándig.”

Wesselényi ezt követően baráti társaságával ismét Tamásiban és környékén vadászgatott. Azonban ez nem tehetett igazán jót egészségének, mert augusztus 5-én a következőt jegyezte le: „Többnyire csak hideg tejjel éltem, Fejem n[agyon]. fájt. Izentem Bezerédynek.” Augusztus 7-én, hétfőn hajnalban 5-kor elindult Ádándról, Martonvásáron ebédelt, és még aznap Pestre ért.

Zákonyi Ferenc egyáltalán nem említette meg Wesselényi 1837-es füredi tartózkodását.

A rendelkezésre álló adatok alapján, továbbá a Wesselényi-naplók átnézése után megkockáztatom azt az állítást, hogy Wesselényi sem 1835 augusztusa előtt nem járt Füreden, sem az 1837-es évet követően nem fordult meg a fürdőhelyen. Igaz, hogy Antalffy Gyula közlése szerint a Pesti Divatlap munkatársa 1841 nyarán bent a tóban találkozik össze a kilométereket úszó Wesselényivel. A Honti jelzésű tudósító sétacsónakázáson vett részt, amikor

a vízben egy embert úszni, Tihany hegyét és a füredi partokat pedig sokaságtól ellepni látja. „Ki lehet ezen ember – kérdezte az újdondász –, akinek a hatalmas elem is meghajolni látszik? S nemes-e a lélek, melly e hatalmas karokat kormányozza? Szóval ki lehet ő? Siessünk felé! ... A hatalmas úszó – az árvízi hajós volt.” Attól az apróságtól eltekintve, hogy a Pesti Divatlap csak 1844-től jelent meg, elődje a Regelő. Pesti Divatlap pedig 1842 és 1844 között (Antalffy nem adta meg a tudósítás megjelenési adatait. A tudósítás egyébként Zákonyi Ferenc közlése szerint a Regelő. Pesti Divatlap 1842. évi 22. számában jelent meg a 180–181. oldalon.), a közlést nem tudom hitelesnek tekinteni. Részben a fentebb már írt Wesselényi ellen folyó perek miatt. A perben Kölcsey (és nem Deák!) Ferenc volt a védője. Az igaz, hogy Kölcsey 1838 augusztusában bekövetkezett halála után gyakorlatilag Deák irányította a védelem munkáját. A perben 1839-ben végül 3 év börtönre ítélték, a büntetését a budai várban kezdte letölteni. Két hónap után – részben Széchenyi István közbenjárására – engedélyezték, hogy súlyosbodó szembaja gyógykezelésére a sziléziai Gräfenbergbe utazzék. Innen tért haza 1843-ban. Végül – aminek szerintem döntő jelentősége van a kérdésben – az 1841-es balatonfüredi fürdővendég névsorban nem találtam meg Wesselényi Miklós nevét. Mindenesetre a kormányzat elérte eredeti célját: Wesselényit gyakorlatilag véglegesen sikerült eltávolítani a közéletből.

Kardos Samu az alábbi is írta Wesselényiről: „Szenvedélyes vadász és lókedvelő, páratlan kardvívó, bámulatos lövő és oly kitartó úszó, hogy a Balatont nyári éjszakán minden kíséret nélkül kétszer úszta keresztül Füred alatt.” Ezzel szemben Wesselényi, a hírhedt lovas, kocsihajtó, párbajozó, bokszoló, úszó, céllövő, vadász (és nem utolsósorban szoknyavadász) – mai fogalmaink szerint a „sportember” megtestesítője – valójában egész élete során sokat betegeskedett. 1830. március 14-én írott levelében Széchenyi István – ekkor még a barátja – igyekezett rábeszélni, hogy gyógykezeltesse magát: „De te rossz beteg vagy, tested nem a legjobb, ismerd meg azt, s így elfojtott fájdalommal láttam sokszor, egészségedet miképp rontod rendetlen élet, s némely bravourok által, melyekért már sokszor jól lakottál. Tanácsom szerint jöjj ide, beszéljünk a dolgot felől.”

1833 júliusában Wesselényi több alkalommal fülfájásról tett említést naplójában. 1835. december 11-én a naplója szerint „fekvő betegség” döntötte ágyának.

Néhány évvel később a helyzet tovább rosszabbodott. 1837 júniusától kezdve Wesselényi naplója tele van a testi állapotára vonatkozó feljegyzésekkel. Régi, lóról zuhanásban szerzett lábsebei kiújultak. Dagadt, néha vizet, máskor gennyet szivárogtató lábszárával sokat kínlódott, gyakran huzamosabban ágyban fekvésre kényszerítve. Panaszkodott aranyerére, gyomra is többször rakoncátlankodott, napokig hideg tejen élt. *„Éjjeleim gonoszak, nem csak nem alhatom, de nem is fekehetem.”* (1837. szeptember 20.) *„Hét hét óta az első éjjel, melyet ágyban, levetkezve töltöttem.”* (október 28.) [1838-ban egyik szeme annyira megromlott, hogy azon csak homályos árnyakat látott, 1841-ben erre a szemére, 1844-ben mindkét szemére megvakult.]

Széchenyi István 1837. október 18-án a következőt jegyezte be naplójába: *„Meglátogatom Wesselényit. A szegény ördög úgy fest, mintha már 10 esztendeje börtönben ülne. Dagadt lábak. ...”*

És egy évvel korábban Wesselényi állítólag átúszta volna Füred és Tihany között az öblöt. Azonban naplójának sorai között ezt én egyáltalán nem tudtam felfedezni.

Wesselényinek erről az úszásáról írta – állítólag – barátja, Újfalvi (vagy Ujfalvy) Sándor a Természetbarátok és Vadászok 1867-i évkönyvében: *„Wesselényi az 1830-iki fürdőidény alatt, úgymond, Balaton-Füreden mulatott. Egy kies nap reggelén a fürdővendégek már rég sétálgattak a savanyú kút körül, egyedül Wesselényi hiányzott közülök, mi feltűnően hatott a társaság tagjaira annál inkább, mint-hogy ő a késedelmezőket a hosszabb álomért élcesen szokta volt. megróni. Később megpillantanak Tihany felől a tó színén valami homályos pontot lebegni, a távolságért előbb egy elszabadult csónaknak vélel, s csak jóval később bizonyosodának meg, hogy úszó ember. Közeledvén pedig, egyszerre Wesselényi neve rivalgott minden ajkon. Mire a férfiak a partra sereglettek, akiknek lelkes éljenzései közt sietve felöltözött s azonnal vélők a hölgyek kényes körét kereste fel. Ami legjellemzőbb, több órai udvarias társalgás alatt a lankadtság s megviseltség legkisebb jelét sem adta. És itt szabadjon visszaemlékeznünk, hogy lord Byron néhány évvel azelőtt a Bosporus átúszásával mily bámulatra ragadta Európát, jölehet itt a távolság jóval nagyobb, mint a Bosporuson, s aztán a Balaton épen hullámozott a Wesselényi úszása alatt, a habok magosan egybecsapkodtak feje felett, mi a küzdelmet mennyire megnehezítette.”*

Újfalvinak ez a „hiteles” leírása jó harminc évvel későbből származik. Egyrészt rosszul írja az évet,

másrészt a felszínes megfogalmazása azt is sugallja, hogy Byron átúszta a Boszporuszt, de Wesselényi túltett rajta, és átúszta a Balatont. És valószínűleg ez az alapja Wesselényi híres úszásának. Arra meg végképp nem gondolt senki, hogy miként tudott Wesselényi átkerülni a túlsó – tihanyi – partra, s onnan még délelőtt úszva megérkezni a füredi partra, és ezután a *„több órai udvarias társalgás alatt a lankadtság s megviseltség legkisebb jelét sem adta”*. Annak sem találtam nyomát a naplóban, hogy Újfalvi 1835-, 1836-, és 1837-ben Wesselényi társaságában járt volna a Balatonnál. Végül az 1830-as dátummal kapcsolatban: Wesselényi 1830. évi naplójegyzései között egyáltalán nem sikerült felfedezni – még csak utalás formájában sem –, hogy abban az évben járt volna a magyar tengerrel.

1880-ban a Vasárnapi Ujság szeptember 5-i (36.) számában Szekrényessy sikeres – már valóban Balaton – átúszása alkalmával szintén megemlékezik Wesselényiről: *„A Balatont 1837-ben báró Wesselényi Miklós úszta át, de nem Füred és Siófok közt, hanem Füredtől Tihanyig, körülbelül a tihanyi templom alján érvén a száraz földet. Wesselényi a vízi utat, mely körülbelül 1 mértföldnyi távolság, 3 óránál valamivel több idő alatt tette meg. Később többször voltak ott úszók, kik oly messze úsztak be a Balatonba, hogy pusztá szemmel már nem voltak láthatók, de egyik parttól a másikra átúszni senki sem próbált. 1871 nyarán Szabó Imre veszprémmegyei alügyész egy csónak kíséretében Füredről szintén átúszott Tihanyba a barátlakásnak nevezett sziklaiüregéig. E vízi utat mintegy 3 óra alatt tette meg s időközben nem pihent többet, csak míg a kísérő csónakban levő kulacsból két ízben egyet-egyet húzott. Ez út mintegy 4–5 száz öllel vagy tán többel is rövidebb, mint Wesselényi útja volt.”*

Ez az 1880-as beszámoló tehát Tihanyban, Újfalvi Sándor Füreden látta partot érni Wesselényit. Akárhogy is vetjük össze a kettőt egymással, az kétségtelen, hogy Wesselényinek más balatoni úszásáról sem saját nemzedéke, sem az azt követő nemzedék nem tud. Újfalvi Sándor egyébként bálványozta barátját, írásaiban sűrűn megemlékezett róla. Emlékirataiban azonban Wesselényi egyéb kiváló tulajdonságai mellett nem is szólt az úszóról, még kevésbé említi a Balatonban megejtett történelmi jelentőségű úszását. Éppen ezt hagyta volna ki? A dolog pikantériája továbbá, hogy az erdélyi Romlادékon 1792-ben született mezőkövesdi Újfalvi Sándor, a XIX. század első felének híres erdélyi vadásza, emlékiratait 1854 – 1855-ben írta meg, egy időben vadászattörténeti művével. 1865. március 3-án kelt

végrendeletében lepecsételt borítékban levő „Emlékiratait” azzal a rendelkezéssel hagyta a „*kolossvári magyar múzeum számára*”, hogy az csak halála után legkorábban tizenöt évvel bontandó fel (azaz 1881-ben). Újfalvi Sándor 1866. július 16-án Kolozsváron, gyógyíthatatlan betegsége miatt öngyilkos lett. Felvetődik a kérdés, hogy az 1867-es közlés Wesselényi úzásáról valóban Újfalvitól származik-e. 1941-ben megjelentek a sokáig kéziratban maradt Emlékiratok, mégpedig nagyobb terjedelemben, mint azt eredetileg tervezték, mert Kelemen Lajos időközben azok II. kötetét is megtalálta.

1859. február 10-én, a Vadász- és Versenylap III. évfolyamának 4. számában, az 56. oldalon – szerző megjelölése nélkül – a *Töredékek egy öreg erdélyi vadásznak „Az erdélyi régibb és közelebbi vadászatok és vadak” című emlékirataiból* cikksorozat részeként jelent meg az alábbi részlet Wesselényi Miklóssal kapcsolatban: „*Máskor a Balaton hánykódó hullámai úzásra hangolák, s Tihanynál a Balatonba ereszkedve neptuni karjával bátran küzd a bős hullámok erejével, s Füredig úszik, melly távolság a Bosporus szélességénél nagyobb, s itt a fürdői fényes vendégek közt olly kimerültség nélkül társalog, mintha mi sem történt volna.*”

Megjegyzem még, hogy 1855-ben a Vasárnapi Ujság szeptember 30-i (39.) számában a következő, rövid hírt tette közzé: „**Vidéki hírek.** z.[véltetően: a tudósító szignója] *B.-Füreden gróf Csáky többed magával átúszta a Balatont Füred és Tihany közt. Az egész út déltől kezdve délutáni 4 óráig tartott. Wesselényi Miklós óta gr. Csáky az első, ki e nagy vízi utat tette.*” Ennek pontos dátuma szintén kérdéses, sajnos a tudósítás ezt nem közli, úgy tűnik, ennek azóta sem tulajdonítottak jelentőséget. Az úszó személye sem teljesen egyértelmű, lehet: gróf Csáky Kálmán Károly (1833 – 1894), gróf Csáky Tivadar Károly (1834 – 1894), és még akad néhány lehetséges jelölt a kőrösszeghi és adorjáni Csáky família tagjai közül.

Véleményem szerint Wesselényi Miklós, aki a hidegfürdőnél ereszkedett a Balatonba („*A fürdő készületemet a Balaton fürdő egyik kamarájába felállítottam ...*”), tempózott pár száz métert (esetleg egy-két kilométert, vagy akár „*csaknem egy mérföldi úszást tőn*”) befelé, a tó közepe felé, vagy talán éppen Tihany irányába, majd megfordult, és elképzelhető, hogy kiúszott a füredi partra. Ne feledjük, ekkor már 40 éves volt, amúgy sem volt makkegészséges, és mindehhez ráadásul 3 hónappal korábban sebeket is szerzett párbajban. Wesselényi naplójából tudható, hogy 26-án, Füredre érkezése-

kor „csődület” támadt körülöttük, továbbá 27-én is készültek ott tartózkodásának megünneplésére. Nem lehetséges, hogy az évek múltával ezek a megmozdulások összemosódtak a tóban történt úzásával?

A Babay Józsefre⁶ való hivatkozással említett párbaj valóban megtörtént. Babay Kálmán leírása szerint 1840. július 26-án zajlott le Füreden, az Anna-bál délutánján. Az eset a „Balaton-melléki történetek” c. kötetében (ez a Balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjtemény könyvtárában is fellelhető) olvasható teljes egészében, a címe: „Egy Anna-nap Füreden”. A történet itt a következő: Wesselényit számosan provokálják, köztük „*N. gróf*”, *merüljön feledésbe a neve, az itt megtelepedett, s jó hazafiakká lett utódok miatt.*” Wesselényi mindenki kihívását elfogadja, de a sorban legelőre veszi Schenk bárót, aki az osztrák hadsereg legjobb vívója. Wesselényi az első párbaj során ellenfelét egy zárt teremben egy szűk negyedóra alatt úgy összevagdálja, hogy csak egy hét múlva, szekéren tudják elszállítani Füredről. A többiek meghátrálnak, N. gróf egy tűzijáték balesetre való hivatkozással kitér a párbaj elől. Csak megjegyzem: Wesselényi Miklós az 1840-es fürdővendég-névsorban sem szerepel.

Valójában a párbaj 1836. április 20-án zajlott le, és egyáltalán nem a Balatonnál. A párbajt egyébként – némileg megváltoztatva – Jókai Mór is megírta a „Kárpáthy Zoltán” c. regényében.

Az igazi párbaj sztorija nagy vonalakban megegyezik a Babay által közöltekkel. Wesselényire 1834-ben Nopcsa László (Babaynál: „N. gróf”; továbbá Jókai Mór Hátszegi bárója, Fatia Negra a „Szegény gazdagok” c. regényben), majd 1835 nyarán, a mehádiai fürdőn [ma: Mehadia Romániában, Krassó–Szörény megyében] gróf Wurmbrandt Ferenc dragonyos ezredes – utóbbi talán nem egészen önszántából, hanem ráhatásra – becsmérő megjegyzéseket tett. Ezek 1836 januárjában jutottak Wesselényi tudomására. Levélben követelt azonnali magyarázatot, ezzel kevés híján párbajok sorozatát indította el, mert ellenkező esetben azt helyezte kilátásba. Az ügyben Nopcsán kívül még néhányan érintettek – köztük báró Jósika Sámuel is – voltak. Nopcsa és a többiek békés úton tisztázták a „félreértést” Wesselényivel, bizonyos mértékig megkövetve őt. Wurmbrandt, mint császári tiszt, erre már nem volt hajlandó. Tekintve, hogy Wesselényi ekkor nem léphetett Erdély területére (letartóztatási parancs volt itt ellene érvényben.), az ezredes viszont ott szolgált, a találkozásra a Bihar vármegyei Mezőtelegden, Nagyvárad mellett került sor. A párbaj feltételei állítólag eleve úgy voltak megállapítva

(nem használhattak védőbandázst, a szúrás megengedett volt), hogy várhatóan Wesselényinek kellett volna alulmaradnia a küzdelemben. Ráadásul ellenfelét az osztrák hadsereg legjobb vívójaként tartották számon. Amennyiben Wesselényi holtan marad a küzdőtéren, az udvar megszabadul egy kellemetlen problémától, ha Wesselényi öli meg az ezredest, akkor is megszabadulnak tőle, ugyanis ez esetben halálos párbaj-vétségért évekre börtönbe zárhatják. Hát nem így történt.

Wesselényi így írt erről naplójában:

Április 20.:

„Éjjel hála Istennek jól és csendesen aluttam<sic> 8 órakor el jöttek W.-ék [Wurmbrandt és segédei], de most már 9 óra és Bethlen még nincs itt. Vajon fogok-e ezen lapra többet írni vagy egy örökös lap fordítatik-e – létemre? nem tudom! ... de ha halál vár is reám, nyugodtan megyek elébe.

Legyen álom, legyen bíró,

Bátran megyek elébe.

Mint az elfáradt utazó

A vadon enyhelyébe.

Mert ha álom, – nyugalmat ád,

Mert ha bíró, – nem furdal vád.”

A párviadal szerencsés befejezése után így folytatta Wesselényi bejegyzéseit:

„Bepecsételtem volt ezen naplóm az Bártfaynak utasítva [címezve], 's ímhol most újra írok belé. Bethlen János megérkezvén mindenként azon volt, hogy a verekedés ne pisztolylyal történjék. A többiek is melléje állottak és ostromolni kezdtek. Wurmbrandt kész ugyan pisztolylyal is verekedni, de rövid látású, löni nem tud, 's még pisztolya sincs. Igen kedvetlen helyzetben voltam, kezem még mindég nagyon fáj, alig vagyok képes a kardot csak tartani is. Egybe vagdaltatni magam Wurmbrandt által, ki jó kardos és dühös vívó, kellemetlen; de a veszedelemnél még sokkal nagyobb volt előttem azon szégyentöli félelem, hogy általa megverettessem; minden ily rémítő pedig annak lehetősége, sőt csaknem bizonyossága, hogy egy-két vágás után egészen elhagy kezem s kénytelen leszek félbeszakasztani a viadalt, 's akkor löni is alkalmatlan leendek: ennek elgondolására elborzadtam. Másfelől erőltetni a pisztolylyal való lövést, miután minden segédek ellenzik, miután nem teljes lehetetlen kardot venni kezembe, belső meggyőződéseim ellen csak pisztolylyal eligazíthatónak állítani az ügyet, 's egész cselekvésem zsinórmértékéül egyedül a Széchenyi beszédeit venni, mindez ellen nemcsak eszem, de lelkiismeretem is felszólalt. Elgondoltam, hogy ha Wurmbrandtot agyonlövöm (mi pedig igen hihető, mivel én jól lövök, ő pedig rosszul),

egész életemben szemrehányást teszek magamnak, hogy miért nem mentem kardra. Ezen aggodalmas kétségek között a két fél tanúira bízom a fegyver neme, 's az egész verekedés mikénti történése eligazítását, kijelentvén, hogy a kardválasztás semmi esetre tőlem jövőnek ne nézettessék. A tanúk a kardot határozták, én elfogadtam és declaráltam, hogy valamint elfacsart nézetőknek valék eddig kész áldozatjává lenni, úgy ám legyek most is a jóindulatnak áldozatjává.

Szekérre ültünk, valóban kedvetlenebb érzéssel mentem ki, mintha pisztolyra lett volna. A helyet nem messze a helységtől [Mezőtelegd] egy szép gyepen választották a tanúk. Egy farka nép csődült ki, de már késő volt más helyet keresni 's vetkezni kezdtünk. Wurmbrandt kijelentette, hogy ámbár a szokás az, hogy előbb verekedni kell, 's azután illik a megbánónak engedelmet kérni: épen nem átálja megösmerni most a verekedés előtt, hogy hibás volt állítása, 's azért ezennel töllem engedelmet kér; 's így tehát csak a közvéleményért verekedjünk. Én a megbocsátás jeléül kezemet nyújtottam 's kiadottunk a síkra. Nekem Aurél [Dessewffy], neki Horváth volt tanúja, a többi a szekerekkel együtt távol állottak. Dühösen kezdett megtámadni 's mind a fejemnek intézte kemény vágásait. Kezem baja mián [miatt] ripostjaim lassabbak voltak, hogysem nagy vágásai után nyomban ismételt kisebb vágásait megelőzhatték volna, 's e mián előbb nyakamat, azután melyemet, 's harmadszor oldalomat megvágta; látván, hogy a dolog így rosszul megy, szúrni pedig, mit néhányszor könnyen tehettem volna, becsületes nyilatkozása után nem akarván, részemről kezdettem keményen atakírozni; előbb a karjára vágtam egyet, de lapjával értem. Azután midőn újra fejemhez vágott, egy kemény coup de temt [elővágást] adtam kezére, melyre mindjárt kezét és kardját elejtette. Ha a kard markolatja meg nem gátolja, azt hiszem egész keze ketté vágódik, hihetőleg szegény örökre nyomorék marad.⁷ Miután vérét m.[eg]állították, 's kezét bekötötték, be mentünk Telegdre; ők elindultak Kolozsvárra, én pedig Kelemennel, Böthy Kálmánnal 's Dr. Grafsal Wáradra [Nagyvárad]. Az én sebeim kicsinységek. És így végződék ezen dolog. Ha Bethlen János nem jön, hihetősön valamelyik agyonlövetik, azt hiszem Ó, 's ezért már most valóban örvendtem, hogy így történt 's a gonoszok terve nem vált el. Mielőtt verekedni kezdtünk, meg mondtam neki, hogy én addig folytatom, míg a kezem bírja. Ha pedig tovább kezem mián nem lehet, úgy pisztolylyal végzünk. ...”

Széchenyi István – ekkoriban már megromlott barátsága Wesselényivel – naplójában 1836. április

19-én a következőt jegyezte fel az országos izgalmat keltett párbajról: levelet kapott Dessewfy Auréltól, hogy 17-én reggel fog Wesselényivel Nagyváradra menni, hogy szekundáljon Wurmbrandt ellen. 24-én a következő bejegyzést tette: „*Wessel[ényi] frissen és egészségesen jött vissza.*”

Wesselényi Miklós előtt is akadtak vállalkozók a Balatonban történő hosszabb úszásra. Zákonyi Ferenc a „Jelenkor” 1835. augusztus 8-i számára hivatkozva írta, hogy 1835. július 24-én Miksa bajor trónörökös a hidegfürdőnél (vagy tófürdőnél) „*Déltájban bement a hideg fürdőbe, s kiugorván a zárt helyről, egy hajócska kíséretében megúszta a Balaton mély vizét.*” Ugyanerről az esetről Siklóssy László az alábbi közölte: „*... két napon át déltájban bement a hidegfürdőbe, s kiugorván a zárt helyből, hajócska kíséretében megúszta a Balatonnak mély vizét.*”

Még korábban, 1787 nyarán, Carl Hompesch báró – bár nem egészen jószántából – úszott kiadósat a Balatonban. Az esetet Pálóczi Horváth Ádám verselésre érdemesnek találta, és tréfás költeményben örökítette meg. (A vers címét – terjedelme miatt – nem közlöm, az opusz Pálóczi „Holmi” c. könyvének 2. kötetében olvasható.) Az általa Hompesch nevezett delikvens csónakkal bevezett a tó közepére, de vissza már nem tudott térni vele. Ruháit levette – széllel szemben – a füredi part felé kezdett úszni. A parthoz érve „*első ártatlan öltözetben*”, azaz anyaszült meztelenül volt kénytelen kiszállni a vízből, a jelenlévők meglepetésére (és a hölgyek alig leplezett érdeklődését kiváltva).

Wesselényi Miklóssal kapcsolatban Dr. Takács Péter professzor a következőket volt szíves a tudomásomra hozni: Az eredeti naplók a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága őrzetében vannak, kutathatóak, a II. világháború végéig családi magánlevéltárban voltak.⁸ 1849 augusztusában, majd a II. világháború befejezésekor komoly károsodást szenvedtek. Takács professzor elmondása szerint mind az eredeti naplók, mind mikrofilm-másolatok rendkívül nehezen tanulmányozhatók, többen is próbálkoztak a feldolgozásukkal, de végül feladták. Felhívta továbbá arra a figyelmemet, hogy a balatoni úszással kapcsolatban valószínűleg a Somogy Megyei Levéltárban is találni anyagot, mivel Wesselényi egyik közeli barátja, aki szintén lőte-nyésztéssel foglalkozott, Somogy megyei volt, de közelebbi információt ezzel kapcsolatban nem tudott közölni. [Ennek a vonalnak végül nem néztem utána, úgy véltem, a naplókban található anyag elegendő.] Végül megjegyezte: véleménye szerint

Wesselényi egy olyan sikeres teljesítményről, mint a Balatonfüred és Tihany közötti öböl átúszása, mindenképpen írt volna.

Hangsúlyozni kívánom: Zákonyi Ferencnek a helytörténeti kutatásban végzett rendkívüli, elismerésre méltó, és túlnyomó részében pótolhatatlan munkáját nem lehet megkérdőjelezni. Éppen ezért csak azt tudom feltételezni, hogy másod- vagy sokadik forrásból vehette az általa hivatkozott és felhasználta, de pontosan nem idézett 1836-os Wesselényi-naplórészleteket. Minden bizonnyal véletlen elírás az is, hogy ő Újfalvi helyett Ujváry Sándort írt, mint ahogy Babay Kálmánt Józsefnek nevezi.

Siklóssy László érdemeit sem lehet elvitatni a magyar sporttörténet-írás terén végzett maradandó munkáját illetően, de meg kell jegyezni, hogy ő alapjában véve újságíró volt. Ennek ellenére – vagy (sok szakmabeli társától eltérően) éppen ezért –, nagy gondot fordított a hitelességre. A kérdéses úszás esetében Kelemen Lajosra (aki Kardos Samu számára évek hosszú munkájával szöveghűen lemásolta a Wesselényi naplókat) hivatkozva, – hozzám hasonlóan – írja le az eseményeket. Továbbá közli mind az Újfalvi „visszaemlékezést”, valamint az 1880-as Vasárnapi Újságban megjelenteket is. Igaz, Siklóssy az alábbi következtetést vont le Wesselényi e teljesítményével kapcsolatban: „*A nagy tavat azonban nem úszta át, bár sokszor és soká úszkált. A Tihany – Balatonfüred-i távot nyilván többször is megúszta, s mindezt 1836-ban művelte. Wesselényi Balaton-átúszásának történetét tehát sorozzuk a legendák közé, amelyekkel az emberiség hőseit szokta kitüntetni. Ilyen hős volt Wesselényi is. Az ő hatalmas nimbuszának mit sem árt, hogy a legendát az igazság váltja fel.*”

1931 tavaszán az Országos Testnevelési Tanács nyilvános értekezletet rendezett a balatoni sportélet fejlesztése érdekében. Ezen Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter (1926–1936) is részt vett. Dr. Prém Loránd főtitkár előadásában többek között azt is felvetette, hogy: „*Érdemes lenne Wesselényi emlékversenyeket rendezni úszásban, hiszen Wesselényi Miklós balatoni úszása emlékeztetes.*”⁹

A Pesti Napló május 3-i számában – szintén a sporttal kapcsolatban – Klebelsberg Kunó vezércikke jelent meg. Ebben már báró Wlassics Tibor szerepel, mint ötletgazda: „*A XIX. század sportmozgalmai különösen Széchenyire és Wesselényire mennek vissza, Wesselényi maga át is úszott Füredről Tihanyba. Wlassics Tibornak, a Balatoni Szövetség elnökének <sic!> volt az az életrevaló ötlete,*

hogy amint van maratoni futás, úgy mi hozzuk be a Wesselényi-úszást és évente Wesselényi díjat tűzünk ki egy Balatonfüred és Tihany közt rendszeresen megszervezendő Wesselényi-emlékversenyre.”¹⁰

Az ötlet megvalósítása nem is váratott sokat magára. Az első Wesselényi emlék úszóversenyt 1931. augusztus 23-án, vasárnap rendezték meg. A Budapest Hírlap aznapi számában így harangozta be az eseményt: „A Magyar Úszó Szövetség vasárnap úszóversenyt rendez a Balaton első átúszójának, Wesselényi Miklós bárónak az emlékezetére. A versenyre harmincötven neveztek, 24 férfi és 11 hölgy-úszó. A budapesti versenyzők vasárnap reggel háromnegyed 7 órakor találkoznak a déli vasúti pályaudvarban, s 7 óra 20 perckor indulnak a Balatonhoz. A verseny startja délután egynegyed 4 órakor lesz Tihanyban a hajóállomáson, a cél pedig Balatonfüreden a Jachtklub és a hajóhíd¹¹ között. A férfiversenyzők között a legjobbak Lako, a Balatonátúszó bajnok, Jakab, Eperjesi és Házi, a hölgyek között pedig a Balatonátúszó bajnok Szenesné Schwarz Magda és a folyambajnok Koch Bözsi között dől el a verseny.”¹²

A versenyről a lap augusztus 25-i, keddi számában a következőképpen számolt be. „Vasárnap rendezte Wesselényi-emlékversenyét a Magyar Úszó Szövetség Tihany és Balatonfüred között. A tihanyi startnál Keler Tibor dr. üdvözölte Wlassics Tibor bárót, a Balatoni Társaság elnökét, aki válaszában ismertette a Wesselényi-féle Balatonátúszás történetét.¹³ A versenyt Jakab László nyerte, míg a hölgyek közül a folyambajnok Koch Bözsi úszott be elsőnek. A Balatonátúszóbajnok, Szenesné Schwartz Magda földadta <sic!> [ez valószínűleg nyomdhiba, helyesen: föladta] a küzdelmet. A helyezési sorrend a következő: Férfiak csoportjában: 1. Jakab (UTE) 1 óra 08 p. 36 mp. 2. Zentai (FTC) 1 ó. 09 p. 20 mp. 3. Zólyomi (MUE) 1 ó. 10 p. 26 mp. 4. Csillag (BSzKRT) 1 ó. 11 p. 50 mp. 5. Lako II. (MUE) 1 ó. 11 p. 56 mp. – A férfiak csapatversenyében: 1. FTC a) (2–6–8) 16 pont. 2. MUE (3–5–17) 25 pont. 3. FTC b) (9–12–14) 35 pont. A hölgyek versenyében: 1. Koch Bözsi (MUE) 1 ó. 20 p. 30 mp. 2. Sággy Ilus (BEAC) 1 ó. 29 p. 15 mp. 3. Bosnyákovics Etel (III. ker. TVE) 1 ó. 30 p. 17 mp. 4. Pilipp Ilus (BEAC) 1 ó. 31 p. 5. Fonyó (III. ker. TVE) 1 ó. 33 p. 20 mp. – A hölgyek csapatversenyében: 1. III. ker. TVE (3–5–6) 11 ponttal. 2. MUE (1–7–8) 16 ponttal. 3. BEAC (2–4–12) 18 ponttal.”¹⁴

Jegyzetek:

1 Wesselényi ellen ekkor párhuzamosan folyamatban volt két per is. A per időtartama alatt korlátozva volt a szabad mozgásban, Pozsonyt is csak a nádortól kapott „salvus conductus”

A témával korábban foglalkozók mentségére még hozzá kell tenni: napjainkban az internetes hozzáférés sokkal könnyebbé teszi a kutatást, mint amilyen néhány évtizeddel korábban volt, arról nem is beszélve, hogy 80–100 éve lényegesen szűkebb lehetőségek álltak a kutatók rendelkezésére. A források többségére, illetve azok lelőhelyére magam is az interneten keresgélve találtam rá.

Egy biztos: Wesselényi Miklós 1835 augusztusában, 1836. július 27-én, 28-án – valamint az is elképzelhető, augusztus 3-ig még néhány alkalommal – úszott, illetve megfürdött a Balatonban, Füred környékén. 1837 júliusában szintén több alkalommal úszott a tóban. De nem bizonyítható, hogy úgy, ahogy azt a hagyomány (és az emléktábla) számon tartja, azaz átúszta volna a Balatonfüred és Tihany közötti öblöt.

Wesselényi Miklós a Balatonnál már korábban is megfordult. 1814 augusztusában és szeptemberében – ahogy később, 1836-ban is – Ausztriában és Észak-Itáliában járt, hazatérőben Döbrentei Gáborral, Patakyl Mózessel és a Bánffy-fivérekkel a Dunántúlon átutazva, a Balatont is érintették. Wesselényi így írt erről, édesanyjának, Cserey Helénának, Sopronból, 1814. szeptember 20-án keltezett levelében¹⁵: „Kedves Jó Anyám! Martzaliból [Marcali] írtam Kedves Jó Anyámnak utolsó levelem Sept. 12-kén, onnan még aznap Niklára mentünk Berzsenyihez, s ott voltunk másnap délutánig; ő egy igen jó szívű ember, minket különös örömmel fogadott; azon nap, hogy tőle elmentünk, megháltunk egy Vid [ma: Nemesvid] nevű faluba a Balaton mellett, s másnap reggel elindultunk Keszthely felé, ahová, minek utánna a Balatonon keresztül eveztünk volna, s meg is érkeztünk dél tájba, de oly szerencsétlenek voltunk, hogy G. Festetits otthon nem kaptuk, mindazonáltal Prof. Liebbald mindenüvé elvezetett ... Mindezek látása után elindultunk Keszthelyről azon bosszankodással, hogy Festetits-tsel nem találkozhattunk; midőn már nem messze valánk Sümegetől, akkor találkoztunk vele, melyre nézve mindjárt Sümegetől vissza tértünk Keszthelyre, ekkor ő igen jó szívvel látott, vacsorán, s hálni is ott kellett maradni nála; Másnap reggel jókor akartunk elindulni, de őtet már künn találtuk, s még egy darabig járnai, s beszélgetni kellett vele. Az nap még Sümeghre mentünk Kisfaludihoz, aki minket igen jó szívvel látott, s estére Dukába, Döbrenteinek egy esmerőséhez ...”

védelmében hagyhatta el. A salvus conductus egyfajta oltalomlevél volt, amíg a birtokosa betartotta a benne meghatározott feltételeket (pl. nem hagyta el a számára kijelölt

- tartózkodási helyet, vagy a benne meghatározott útvonalat, amelyen szabadon mozoghatott) – elméletileg – nem lehetett letartóztatni. Wesselényi egészségügyi okokra hivatkozva kért, és kapott a nádortól egy ilyen menlevelet, és a Pozsony melletti Vaskútra költözött. (Vaskút-fürdő: Balatonfüredhez hasonló fürdőhely a Duna partján.)
- 2 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mikrofilmtár, X 1966. Ifj. Wesselényi Miklós iratai, 5495. és 5496. tekercs. Wesselényi Miklós naplói. Sajnos a Magyar Országos Levéltár mikrofilmtárában található – az 1966-ban, a Wesselényi-naplókról készített – mikrofilmfelvételek rendkívül nehezen betűzhetők, egy részük teljesen olvashatatlan.
- 3 Először nem tudtam hová tenni a mondat második részét, de néhány sorral alább világossá vált, miről van szó: Wesselényi Füreden a szerelem tengerének hullámai között is megmártózott. Egész pontosan: igénybe vette a fürdőn tevékenykedő prostituáltak szolgáltatásait. Minden bizonynyal ugyanez állt az 1835-ös aggodása hátterében is, ugyanis az általa használt korabeli óvszerek nem válthattak be a beléjük helyezett bizalmat.
- 4 Valószínűleg dr. Adler Józsefről, a balatonfüredi gyógyhely fürdőorvosáról van szó.
- 5 A kézirat eredetije [Wesselényi Miklós „ismeretlen” naplója 1837 – 1838] az 1837. július 1. és az 1838. február 28. közötti naplófeljegyzéseket tartalmazza, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában irattárban található. (MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattár, Ms 677/1. 5. fol.) Ezúton is köszönöm Mázi Béla főkönyvtárosnak, Horányi Károly kutatótermi felügyelőnek, és Babus Antal osztályvezetőnek, hogy lehetővé tették a tanulmányozását. A napló – tudomásom szerint – sem a Magyar Országos Levéltár mikrofilmtárában, sem Kolozsváron nem található meg.
- 6 Babay József – Valójában Babay Kálmánról (Gárdony, 1862. december 7. – Balatonkenese, 1933. április 29.) van szó. Csajágon, Mezőkomáromban, Sárkeresztesen volt református lelkész, Balatonkenesén vonult nyugdíjba. Babayt Zákonyi Ferenc is Józsefként említi, és szerinte több éven át volt Füreden „káplán”
- 7 Wurmbrandt Ferenc lovassági ezredes tényleg nyomorék maradt, emiatt ki is kellett a hadseregből lépnie. S miután magánvagyonra nem volt, csakhamar anyagi gondokkal küzdött. Állítólag mikor ezt Wesselényi megtudta, írt neki és zsidói uradalmában állást ajánlott fel számára.
- 8 Az eredeti naplók a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága őrizetében vannak: Fond nr. 250 Inv. nr. 1303: Fondul familial Wesselényi de Jibou – 128 Jurnalele lui Wesselényi Miklos II 1821 – 1835; 129 Jurnalele lui Wesselényi Miklos II 1836 – 1843
- 9 *A kultuszminiszter a Balatonért.* = Budapesti Hírlap. 1931. április 19., 14. oldal.
- 10 Klebelsberg Kunó: *A magyar sport fellendítése: A Balaton és a bürokrácia – Sportközpont épül Tihanyban.* = Pesti Napló 1931. május 3., 1 – 2. p. A cikkben tévesen szerepel báró Wlassics Tibor (1883 – 1931), mint a Balatoni Szövetség elnöke, valójában a Balatoni Társaság országos elnöke volt.
- 11 Ekkor még nem volt meg a mostani hajó kikötő, amelyet 1941-ben adtak át.
- 12 *Úszóverseny Tihanytól Balatonfüredig Wesselényi Miklós emlékére.* = Budapest Hírlap. 1931. augusztus 23., 21. oldal.
- 13 A beszéd megjelent a Balatonfüred című hetilapban, az 1931. augusztus 29-én megjelent szám 1. és 2. oldalán. Címe: „*Dr. Wlassics Tibor, a Balatoni Társaság országos elnökének beszéde a Magyar Úszószövetség Wesselényi-emlékversenye alkalmából Balatonfüreden 1931. augusztus 23-án.*” Ebben Wlassics Wesselényi úzását az 1836-os Anna-bál utáni napra tette. Viszont hozzáfűzte azt is, hogy: „*Hiteles-e a krónika, mely ezt az eseményt feljegyzí, mi késő utódok már nem dönthetjük el.*” A helyi lap tudósítása némileg eltér a fővárosi sajtóban megjelentektől, ugyanis az ismeretlen balatonfüredi újságíró szerint 37 induló (tehát kettővel – egy nő és egy férfi – több) induló volt. Továbbá a helyi újság szerint egy nő és két férfi versenyző adta fel a küzdelmet. Valamint a versenynek volt balatonfüredi részvevője is, a hölgyek között Sebesta [minden bizonnyal Sebesta Henrietta, Sebesta Erhard vendéglős, a szanatórium éttermének bérlőjének lánya, aki ekkor 24 éves volt] a 10. helyen végzett.
- 14 *Balatónátúzás Wesselényi emlékére.* = Budapest Hírlap. 1931. augusztus 25., 13. oldal)
- 15 Kardos Samu közlésében jelent meg 1906-ban.

Forrás:

- Antalfy Gyula: A reformkor Balatonja. Budapest: Panoráma, 1984.
- Balatonfüredi panaszkönyv. [Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta: Hudi József] Balatonfüred, 2015. 61., 89 – 90., 96., 99 – 100. oldal.
- Bodrossy Leo: A Balaton regénye. Budapest: Minerva, 2001.
- Előadások és tanulmányok Wesselényi Miklósról. Szerk.: Takács Péter. Debrecen: Az Erdélytörténeti Alapítvány Kuratóriuma, 1997.
- Fónagy Zoltán: Wesselényi Miklós. Budapest: Új Mandátum, 1998.
- Kardos Samu: Báró Wesselényi Miklós élete és munkái. Budapest: Légrády testvérek, 1905., 1. kötet: 285 – 287. oldal, 323 – 326. oldal; és 2. kötet: 590. oldal.
- Kardos Samu: Br. Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei. (1805 – 1825): 8. rész. = Régi Okiratok és Levelek Tára. Debrecen: 1906. (II. évf.) 5 – 6. sz., 67 – 68. oldal.
- Lipták Gábor: Ezüsthíd. Budapest: Móra Könyvkiadó, 1977.
- Molnár György – Tar Ferenc: Fürdőkultúra és hajózástörténet. Keszthely: 1988. (A Balatoni Múzeum állandó kiállításainak katalógusai 7.)
- Siklóssy László: Hogy kezdődött a balatoni fürdőzés? = Pesti Hírlap. 1926. augusztus 8., 36. oldal
- Siklóssy László: Átúsztá-e Wesselényi Miklós a Balatont? = Pesti Hírlap. 1927. július 17., 45. oldal
- Széchenyi István: Napló. Vál., szerk.: Oltványi Ambrus. Budapest: Gondolat, 1978.
- Dr. Takács Péter történészprofesszor, az MTA doktorának szóbeli adatközlése. Segítségét ezúton is, ismételtelen szeretném megköszönni.
- Trócsányi Zsolt: Wesselényi Miklós. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960.
- Trócsányi Zsolt: Wesselényi világa. Budapest: Gondolat, 1970.
- Trócsányi Zsolt: Wesselényi hűtlenségi pere. Budapest: Helikon, 1986.
- Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém: Városi Tanács, Balatonfüred, 1988.